

УДК 378.14/06

DOI 10.31652/2415-7872-2018-56-123-129

## ЗМІСТ ТА ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ЕТИКА КЕРІВНИКА ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ»

В. В. Каплінський

О. В. Акімова

orcid.org/0000-0001-6988-6258

У статті розкрито доцільність навчальної дисципліни «Етика керівника закладу загальної середньої освіти», її мета, завдання, компетентності, зміст та особливості викладання. Доцільність вивчення цієї навчальної дисципліни обумовлена проблемами, які виникають в управлінській діяльності керівника школи у взаємодії з педагогічним та учнівським колективами. Її завдання полягають у розкритті соціальної та психологічної значущості дотримання норм професійної етики, ознайомленні майбутнього керівника освітнього закладу з принципами, нормами і правилами етичної поведінки та сприянні їх засвоєнню, озброєнні технологією розробки алгоритму індивідуальної управлінської взаємодії на етичній основі. Оскільки сьогодні ми спостерігаємо дисбаланс між технічним прогресом, який набирає все більших і більших обертів, і моральним та духовним регресом, необхідність засвоєння морально-етичних норм поведінки керівниками закладів загальної середньої освіти набуває особливого значення. З іншого боку морально-етична культура є фундаментом загальної культури особистості та регулятором її поведінки. Процес вивчення дисципліни орієнтований на формування здатностей: здійснювати аналіз і креативний синтез ідей, пов'язаних з морально-етичним становленням особистості керівника освітнього закладу та підвищенням рівня його професійної культури; знаходити оптимальні рішення у ситуаціях морального вибору та прогнозувати їх наслідки; володіти способами морально-етичної взаємодії з колегами, широким академічним товариством та громадськістю. До змісту «Етики керівника закладу загальної середньої освіти» подано теми, які дають відповіді на питання, що є гострими та актуальними для майбутніх керівників освітніх закладів, а саме: Що значить бути тактовним? Як забезпечувати взаємний контакт? Як підтримувати позитивні взаємовідносини з педагогами та учнями? Як уникати конфліктів? Як краще з'ясувати стосунки після конфлікту? Як ефективно здійснювати виховний вплив? Як організувати прихований вплив? Як завоювати авторитет? Як діяти в ситуаціях першого знайомства, коли тебе випробовують?

Викликати інтерес, заінтригувати, сформулювати потребу, заставити замислитись, включити в самостійний пошук, викликати післядію, переконати у важливості, вплинути на емоційну сферу – все це критерії, якими ми керувалися при виборі нетрадиційних та удосконаленні традиційних методів вивчення цієї дисципліни.

**Ключові слова:** етика, керівник закладу загальної середньої освіти, зміст, завдання, методи, мораль, моральна свідомість, моральне виховання, морально-етична культура.

### THE CONTENT AND PECULIARITIES OF TEACHING SUBJECT «THE ETHICS OF THE MANAGER OF GENERAL SECONDARY EDUCATION ESTABLISHMENT»

V. Kaplinskyi, O. Akimova

The article reveals the expediency of the subject «The Ethics of the Manager of General Secondary Education Establishment», its purpose, tasks, competence, content and peculiarities of teaching. General Secondary Education Establishment» for the training of students of the higher education of the master's degree in specialty 073 Management is determined by the problems that occur in the management activity of the manager of the general secondary education establishment in cooperation with the pedagogical and students groups. Its tasks are: to reveal the social and psychological significance of manager's observance of the norms of professional ethics; to acquaint the future manager of the education establishments with the principles, norms and rules of ethical behaviour and facilitate their mastering; to determine the typical mistakes of the manager's behaviour related with contravention of the norms of professional morality; to arm the technology of development of an algorithm for individual management interaction on an ethical basis. Today, we observe an imbalance between technological progress, which is gaining momentum, and moral and spiritual regression. The necessity of mastering of moral and ethical norms of behaviour by the manager of general secondary education establishment is out of doubts, since the moral and ethical culture is the basis of the general culture of personality and the regulator of their behaviour. The expediency of studying the subject «The Ethics of the Manager» of The process of studying this subject is focused on formation of the ability to carry out analysis and creative synthesis of ideas related with the moral and ethical becoming of the personality of the manager of education establishment and raising his level of professional culture; to find optimal decisions in situations of moral choice and to predict their consequences; to possess the means of moral and ethical interaction with colleagues, a wide academic community and the public. The content of the ethics of the manager was included topics that provide answers to questions that are sharp and relevant almost one hundred percent for all students. They are: How to provide mutual contact? How to maintain positive relationships with teachers and students? How to avoid conflicts? How to improve relationships after the conflict? How to exercise effectively educational impact? How to organize a covert influence? How to gain authority? How

*to act in situations of first acquaintance when you are tested? How to influence myself? How to direct educational pedagogical situations in the educational course? How to make self-presentation in a better way to win respect and trust to yourself? To make an interest, intrigue, form a demand, make think over, involve in an independent search, cause an aftereffect, convince in the importance, influence the emotional sphere – all of these are the criteria that we guided while choosing non-traditional and improving the traditional methods of studying this subject.*

**Key words:** *the ethics, the manager of general secondary education establishment, content, tasks, methods, morality, moral consciousness, moral education, moral and ethic culture.*

Проблема засвоєння морально-етичних норм поведінки керівниками закладів загальної середньої освіти досить актуальна в сучасних умовах, оскільки морально-етична культура є фундаментом загальної культури особистості та регулятором її поведінки. Сьогодні ми спостерігаємо дисбаланс між технічним прогресом, який набирає все більших і більших обертів, і моральним та духовним регресом. Техніка досить швидкими темпами обганяє етику, що є явищем небезпечним, оскільки, як слушно зауважував ще А. Енштейн, майбутнє людства залежить не від науково-технічного прогресу, а від моральності. Подібну думку висловлював у свій час і Арістотель, зауважуючи: «Хто рухається вперед у знаннях, але відстає у моральності, той більше рухається назад, ніж уперед».

Відсутність морального стрижня особистості (моральних норм поведінки, поглядів, переконань, спрямованості) спричиняє духовну кризу, а духовна криза спричиняє кризу життя взагалі. Без внутрішнього морального стрижня людина втрачає життєві орієнтири. Особливо небезпечна подвійна суспільна мораль, що породжує подвійні стандарти поведінки (декларація моральних цінностей на словах і низький рівень моральної культури насправді). Нерідко і педагог на словах декларує моральні цінності, а насправді живе за іншими законами. Так, в одній з анкет десятикласника читаємо: *«Наша класний керівник уміє дуже красиво говорити про дотримання моральних норм поведінки, але те, що вона говорить, повисає порожніми звуками в тиші недовіри: бо те, що вона проголошує, не живе в ній самій».*

Доречно було б у цьому контексті звернутись до монологу старшокласника з відомого фільму Е. Рязанова «Дорога Олена Сергіївна», який адресується вчительці математики: *«Десятки років ви не слухали нас, тепер і ми не будемо слухати Вас, бо ми не віримо Вам. Ви самі не вірите в те, що намагаєтесь вкласти нам в голову. Десятки років ми вчимося у Вас лицемірити, брехати. І цьому нас вчать десятки вчителів, таких, як Ви. Так що обличте, Олено Сергіївно, ми ваші діти, кровні діти, а не пасинки і такими Ви нас породили».*

З іншого боку, у значної частини молодих людей ми спостерігаємо замість серйозного підходу легке, поверхове ставлення до життя, що стає хворобою нашого часу. Безтурботний стиль життя для багатьох є нормою. Не добра посмішка, а тупий, безглуздий сміх над тим, що називається «прикольно». Досить прикро, що це стосується не лише учнів, а й окремих педагогів, про що засвідчує наступний реальний випадок.

*Кілька років тому в новинах каналу «1+1» прозвучала інформація про авторитетного завуча однієї з шкіл, яка була активним членом злочинної групи з розповсюдження наркотиків, також і серед учнів! Під час інтерв'ю вчителі та учні одноставно говорили про те, що заступник директора – прекрасний спеціаліст, добре знає свій предмет, ерудована, вимоглива й дуже гарний організатор виховних заходів розважального характеру.*

Моральний стрижень особистості робить людину стійкою і сильною. Його наявність дає змогу відчувати: *«Я по-справжньому сильний, тому що в мене є моральні принципи і переконання. Вони сильніші від моїх бажань, вони чинять опір тим пристрастям і діям, які можуть мені зашкодити, вони стримують мене, коригують мої дії і допомагають здобути владу над собою».*

Чи не найголовніша роль у закладенні фундаменту моральності й сучасної системи цінностей належить учителю, зокрема керівнику закладу загальної середньої освіти.

Доцільність вивчення навчальної дисципліни «Етика керівника закладу загальної середньої освіти» обумовлюється наступними чинниками: проблемами, які виникають в управлінській діяльності керівника закладу загальної середньої освіти у взаємодії з педагогічним та учнівським колективами; проблемами, що виникають в організації виховної роботи; необхідністю систематизації, розширення та поглиблення знань, пов'язаних із моральними основами поведінки; виробленням чітких теоретичних позицій щодо організації взаємодії з учителями і учнями та забезпечення її ефективності; набуття досвіду морально-етичної поведінки на основі аналізу професійно спрямованих відеоситуацій, які відображають моральні аспекти управлінської діяльності керівника закладу загальної середньої освіти.

Здійснивши аналіз попередніх наукових досліджень проблем виховання, зокрема морального, ми можемо констатувати, що морально-етичні аспекти діяльності педагога знаходиться в центрі уваги багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців, серед яких: І. Бех, Г. Васянович, В. Галузяк, Т. Дем'янюк, С. Кульневич, С. Мельничук, І. Підласий, Г. Тарасенко, Н. Хамська, Н.Щуркова та інші. Різні аспекти етики ділових відносин та культури ділового спілкування в теоретичному та практичному напрямках досліджують

Т. Андрєєва, О. Бобир, О.Винославська, В. Зусін, Ф. Кузін, О. Кубрак, В. Малахов, К. Левітан, Ю.Палеха, О. Романовський, Г. Чайка, Т. Чмут, В. Шеломенцев та ін. Результати їхніх наукових досліджень є тими теоретичними засадами та практичними рекомендаціями, якими доцільно керуватись при формуванні змісту навчальної дисципліни «Етика керівника закладу загальної середньої освіти».

Аналіз наукових джерел, які розкривають питання морального виховання, свідчить про те, що воно нерідко розглядається без достатнього врахування суті, закономірностей, принципів, психологічних механізмів виховання в широкому його розумінні. Не враховуючи, наприклад, закономірностей виховання, ми не зможемо забезпечити результативність морального виховання як одного з його напрямків, оскільки не будемо знати якими зв'язками та залежностями воно обумовлюється. Не знаючи принципів виховання, не зможемо забезпечити ефективність морально-етичного впливу, оскільки це ті вихідні положення, від дотримання яких вона залежить. Залишаючи поза увагою психологічні механізми виховання (емоційне обумовлювання, наслідування, ідентифікація, конформність, уживання в соціальну роль та ін.) ми не будемо знати, якими шляхами розвивається мотиваційно-ціннісна сфера особистості як важлива умова успішності морального виховання. Заохочувальні та гальмівні прийоми виховного впливу допоможуть керівнику закладу загальної середньої освіти, з одного боку, надихнути членів педагогічного й учнівського колективів на подальші успіхи і зміцнити віру у свої сили, з іншого, пригальмувати негативні прояви поведінки, примусити зробити належні висновки, коли в цьому виникне потреба.

Все вищесказане переконує в необхідності гармонійного поєднання основних наукових положень теорії виховання з практикою формування морально-етичної культури керівника закладу загальної середньої освіти, членів педагогічного колективу та учнів.

**Мета статті** полягає у доведенні необхідності вивчення навчальної дисципліни «Етика керівника закладу загальної середньої освіти», розкритті її змісту та особливостей вивчення при підготовці студентів ступеня вищої освіти магістра за спеціальністю 073 «менеджмент».

Вона обумовлюється *метою викладання* цієї дисципліни – формування у майбутніх керівників закладів середньої загальної освіти морально-етичних цінностей через засвоєння професійної етичної культури управління на рефлексивній основі та її *завданнями*, що полягають у розкритті соціальної та психологічної значущості дотримання професійної етики; ознайомленні майбутнього керівника освітнього закладу з принципами, нормами і правилами етичної поведінки та сприянні їх засвоєнню; формуванні досвіду аналізу та розв'язання морально-етичних проблем, що виникають в управлінській діяльності; формування моральних цінностей та відповідних їм якостей особистості; набутті досвіду забезпечення взаємного контакту керівника закладу освіти з учителями і учнями та попередження конфліктних ситуацій; розвитку в майбутніх керівників навчальних закладів етичної культури на рефлексивній основі; спонуканні їх до самоаналізу своїх вчинків; визначенні типових помилок поведінки, пов'язаних із порушенням норм професійної моралі; розкритті особливостей етичної поведінки при розв'язанні складних управлінських ситуацій; озброєнні технологією розробки алгоритму індивідуальної управлінської взаємодії на етичній основі. Процес вивчення етики керівника закладу загальної середньої освіти орієнтований на формування наступних *загальних компетентностей*: здатність узагальнювати та здійснювати системний аналіз знань з етики; здатність здійснювати аналіз і креативний синтез ідей, пов'язаних з морально-етичним становленням особистості керівника освітнього закладу та підвищення рівня його професійної культури; здатність знаходити оптимальні рішення в ситуаціях морального вибору та прогнозувати їхні наслідки; здатність володіти способами морально-етичної взаємодії з колегами, широким академічним товариством та громадськістю; здатність до самовдосконалення, адаптації та морально-етичної поведінки в непередбачених ситуаціях; здатність оцінювати соціальну значимість результатів своєї діяльності, бути відповідальним та вимогливим до себе.

Загальні компетентності доповнюють *компетентності фахові*, що в сукупності забезпечують успішну реалізацію управлінської та виховної функцій керівника освітнього закладу, а саме: здатність визначати, здійснювати аналіз та знаходити оптимальні шляхи розв'язання актуальних проблем, пов'язаних із морально-етичними аспектами діяльності управлінця освітнього закладу; здатність спілкуватись в галузі менеджменту в діалоговому режимі на основі морально-етичних цінностей; здатність здійснювати оцінку та самооцінку рівнів моральної вихованості на основі засвоєних критеріїв та показників; здатність забезпечувати етичні взаємовідносини педагогів між собою у трудовому колективі та з учнями; здатність усвідомлювати моральну та правову відповідальність за дії, які суперечать нормам професійної етики; здатність організовувати діяльність та спілкування в трудовому колективі на морально-етичних засадах.

Програмні результати вивчення цієї дисципліни проявляються в тому, що майбутні керівники освітніх закладів повинні володіти концептуальними та методологічними знаннями в галузі етики управління освітнім закладом та бути здатним застосовувати їх у професійній діяльності, керуватись морально-етичними принципами при прийнятті управлінських рішень, здійснювати аналіз проблем, що виникають в освітньому процесі та давати їм морально-етичну оцінку, дотримуватись етичних норм та норм академічної

добročесності при проведенні наукових досліджень та презентації їх результатів.

Морально-етична поведінка керівника освітнього закладу передбачає, перш за все, засвоєння теоретичних основ етики, зокрема її сутності і специфіки. З цією метою майбутні управлінці з'ясовують сутність поняття «етика», її філософський характер, предмет, мету, структуру і функції; специфічні особливості етики педагога, завдання педагогічної етики та її ключові категорії; сутність та значення професійної гідності, професійної солідарності та професійного педагогічного обов'язку як особливої форми відповідальності; особливості управлінської етики як способу регуляції поведінки в професійно-педагогічній діяльності. Регулятором морально-етичної діяльності керівника освітнього закладу є моральні норми й цінності управлінської діяльності. Їхньому засвоєнню передують розуміння сутності моралі, її специфіки, соціальних функцій, складових компонентів, моральної свідомості та моральної поведінки; ключових категорій моралі (добра й зла, справедливості, обов'язку і відповідальності, совісті, гідності і честі). Зміст «Етики керівника закладу загальної середньої освіти» поєднує моральну практику, професійні норми як історично встановлені стандарти професійної поведінки та діяльності (загальні, часткові, норми-ідеали, рамкові норми, зокрема норми-заборони, норми-права, норми-обов'язки), нормативною основою яких є гуманізм; основні нормативні вимоги до діяльності керівника закладу освіти; аналіз існуючих кодексів професійної етики педагога в Україні та за її межами.

Важливою складовою змісту навчальної дисципліни «Етика керівника закладу загальної середньої освіти» є теми, пов'язані з вимогами до його особистості: педагогічні здібності та складові педагогічного авторитету керівника закладу освіти; управлінська, політична, мовна культура та особистісні якості управлінця закладом освіти, зокрема толерантність, тактовність, терпимість до інакомислення, прагнення до взаєморозуміння; професійний педагогічний обов'язок та професійна гідність; роль і значення самовиховання в управлінській діяльності керівника освітнього закладу. У змісті подано питання, пов'язані з негативними аспектами особистості управлінця, штампи й стереотипи, які є бар'єрами успішної діяльності («управлінське чванство», зарозумілість, самовпевненість, безкомпромісність, конформізм, зверхність), що породжують так звані «професійні захворювання» (амбіційність, максималізм, підозрілість, уразливість), а разом з ними проблеми в педагогічному й учнівському колективах.

Оскільки діяльність керівника освітнього закладу за своєю природою є комунікативною й передбачає обов'язкову управлінську взаємодію в освітньому просторі, важливо оволодіти етикою та культурою педагогічного спілкування, мистецтвом керівництва педагогічним колективом, що характеризується переходом від суб'єкт-об'єктних до суб'єкт-суб'єктних відносин у спілкуванні. З цією метою майбутні керівники шкіл оволодівають досвідом педагогічного спілкування як моральної цінності, з'ясовуючи питання його сутності, складників, функцій, культури, морально-психологічних бар'єрів в сучасному технізованому світі та віртуальній реальності. Особливу увагу акцентують на ролі і функціях керівника закладу освіти в організації продуктивного спілкування в педагогічному колективі: уміння ставити завдання, аргументовано переконувати, оптимально розподіляти обов'язки, враховувати потреби, інтереси, професійний та життєвий досвід членів колективу, психологічну сумісність та несумісність, симпатію й антипатію між окремими педагогами, дотримуватись етичних норм управління щодо розв'язання моральних проблем взаємин і спілкування у педагогічному колективі, розподіляти «ролі» між членами колективу («генератори ідей», «виконавці», «експерти», «критики» й ін.).

Етика відносин у системі «педагог-педагог» передбачає вивчення майбутніми керівниками освітніх закладів загальних морально-психологічних основ професійно-ділового спілкування; основних етичних принципів та норм діяльності менеджера; сутності, структури та функцій управлінської взаємодії; педагогічного такту керівника закладу освіти; стилів управління та їх виховного потенціалу; системи комунікативних умінь; шляхів забезпечення взаємного контакту з педагогічним колективом на початковому етапі та в процесі управлінської діяльності. Директору школи та його заступникам важливо з позицій етики відносин у системі «педагог-педагог» навчитись підтримувати позитивні взаєностосунки з колективом, виявляти можливі комунікативно-педагогічні помилки в управлінській діяльності та знаходити оптимальні шляхи їх уникнення та виправлення. Не менш важливі аспекти цього напрямку діяльності керівника школи – роль морально-психологічного клімату та дотримання етикету ділових відносин у неформальних умовах. Останнє, в свою чергу, пов'язано з вивченням етики попередження та розв'язання конфліктів в управлінській діяльності керівника закладу освіти, що передбачає з'ясування сутності понять «взаємний контакт», «конфлікт», «згода»; структури, функцій, динаміки та фаз педагогічних конфліктів; особливостей конфліктів відносин, етичних конфліктів, конфліктів діяльності, їх причин і шляхів попередження та розв'язання; етичних способів попередження конфліктних ситуацій в управлінському процесі; прийомів педагогічної взаємодії як способів розв'язання конфліктних ситуацій.

Теми навчальної дисципліни «Етика керівника закладу загальної середньої освіти», що являють собою найбільшу практичну цінність, винесено на практичні заняття, спрямовані на формування умінь та навичок етичної поведінки майбутнього керівника освітнього закладу: моральні норми управлінської

діяльності керівника освітнього закладу; вимоги до особистості, складові авторитету та педагогічні здібності керівника закладу освіти; етика та культура педагогічного спілкування в його діяльності; способи підтримування позитивних взаємовідносин з колективом в процесі управління; стилі управління та їхній виховний потенціал; етика попередження та розв'язання конфліктів в управлінській діяльності; прийоми педагогічної взаємодії керівника закладу освіти як способи розв'язання конфліктних ситуацій.

Зауважимо, що окремі питання, які виносяться на самостійне опрацювання, містять в собі пізнавально-розвивальний потенціал для пошукової і творчої діяльності. Одне з залікових завдань полягає в підготовці й демонстрації мультимедійних презентацій на одну з обраних тем, які пропонують студентам для самостійної роботи: управлінська етика як спосіб регуляції поведінки в професійно-педагогічній діяльності; загальні принципи етики керівника закладу освіти; складові моралі та моральної поведінки; структура моральної свідомості, моральні норми та цінності як регулятор моральної поведінки; аналіз існуючих кодексів професійної етики педагога в Україні та за її межами; штампи й стереотипи в поведінці керівника закладу освіти; роль самовиховання в управлінській діяльності керівника освітнього закладу; конформізм і нонконформізм; «професійні захворювання» (амбіційність, максималізм, підозрілість, уразливість) та проблеми, які вони породжують у педагогічному колективі; «мистецтво керівництва» педагогічним колективом; етика громадянськості і політична культура керівника; перехід від суб'єкт-об'єктних до суб'єкт-суб'єктних відносин у спілкуванні в умовах демократизації суспільства й гуманізації освіти; причини конфліктів в управлінській діяльності керівника закладу освіти, шляхи їх попередження та розв'язання; комунікативно-педагогічні помилки в управлінській діяльності.

Під час відбору змісту для навчальних занять ми керувались, окрім критеріїв «відповідність навчальній програмі», «проблемність», «практична цінність», критерієм «відповідність потребам та інтересам майбутніх керівників освітніх закладів, його особистісна значущість». Останній мав для нас особливе значення, оскільки під час знайомства з новим змістом у студентів завжди виникає питання: «Навіщо?». І якщо педагог не знаходить позитивної відповіді на це питання, відбувається *відторгнення* змісту, що в свою чергу не просто *гальмує* успішність освітнього процесу, а *паралізує* його.

Це вимагає дивитись на зміст не лише очима програми, а й очима студентів. Однак йдеться не про підлаштовування до смаків студентів, а про наповненість визначених програмою тем життєво значущим змістом, орієнтацією на його якісну характеристику. Адже, як стверджував Є. М. Ільїн, «здоровий розум будь-якими способами чинить опір абстрактному знанню, яке ні сьогодні, ні завтра, ні тут, ні там ніяк себе не проявить» [2]. Саме тому до змісту цієї навчальної дисципліни були включені теми, які давали відповіді на питання, що були гострими та актуальними для майбутніх керівників шкіл, а саме: Що значить бути тактовним? Як забезпечити взаємний контакт? Як підтримувати позитивні взаємовідносини з педагогами та учнями? Як уникати конфліктів? Як, базуючись на морально-етичних засадах, з'ясовувати стосунки після конфлікту? Як завоювати авторитет? Як діяти в ситуаціях першого знайомства, коли тебе випробовують? Як викликати до себе повагу та довіру?

Слід підкреслити базування даного курсу на принципах, що забезпечують цілісність підготовки майбутніх керівників шкіл до реалізації морально-етичних функцій управлінської діяльності, її системність та наступність, тісний взаємозв'язок теорії з практикою.

В процесі роботи над змістом навчальної дисципліни «Етика керівника закладу загальної середньої освіти» ми прийшли до висновку про необхідність оновлення не лише самого змісту, а й методики його вивчення, яка б, з одного боку, реалізувала пізнавальні і виховні можливості кожної теми, що є в навчальній програмі, з іншого, спонукала студентів до активної творчої діяльності щодо засвоєння навчального матеріалу. З метою засвоєння змісту використовують традиційні й нетрадиційні методи й технології навчання: пояснювально-ілюстративні та проблемні лекції, репродуктивні та проблемні бесіди, розв'язання проблемних педагогічних ситуацій, студентські наукові мінідослідження, ділові та рольові ігри, розв'язання творчих завдань, складання індивідуальних програм, технологія використання тематичних відеофрагментів.

Викликати інтерес, заінтригувати, сформулювати потребу, примусити замислитись, спонукати до самостійного пошуку, викликати післядію, переконати у важливості, вплинути на емоційну сферу – усе це критерії, якими ми керуємось при виборі нетрадиційних та вдосконалені традиційних методів вивчення цієї дисципліни. З кожної теми відібрано тематичні віdeosитуації, які не лише ілюструють, а й налаштовують до інтелектуально-пізнавальної практичної діяльності. До віdeosитуацій розроблено комплекс питань, які допомагають «наживо» побачити ту чи іншу проблему, яка вивчається на занятті, і запропонувати шляхи її вирішення. Багато віdeosитуацій приховують не лише пізнавальний, а й виховний потенціал, демонструючи діяльність та поведінку керівника-професіонала.

Технологію аналізу віdeosитуацій використовують не лише під час проведення навчальних занять, а й під час семестрового контролю навчальних досягнень студентів. Вона спрямована на виявлення в майбутніх керівників освітніх закладів найважливішого компоненту змісту освіти – досвіду пошуково-

творчої діяльності, який часто залишається поза увагою, оскільки головним акцентом під час державної атестації є перевірка теоретичних знань та досвіду репродуктивної діяльності.

Її інноваційний характер полягає в тому, що одне з залікових завдань передбачає аналіз живої педагогічної ситуації, що відображає морально-етичні питання діяльності керівника школи. Відображаючи живий освітній процес, відеоситуації виявляють уміння творчо застосовувати набуті теоретичні знання у практичній діяльності. Їх аналіз здійснюється за такою логікою: 1) спочатку студент формулює проблему, відображену в ситуації; 2) актуалізує теоретичні знання, необхідні для розв'язання проблеми; 3) пропонує шляхи вирішення проблеми й обґрунтовує їхню педагогічну доцільність. Для зручності аналізу студентам дають окремі алгоритми, які відображають актуальні проблеми етики управління у сфері освіти. Відбір відеоситуацій здійснюється за такими критеріями: 1) відповідність змісту ситуації змісту навчальної програми, 2) проблемність, 3) можливість застосування теоретичних положень навчальної дисципліни при аналізі та розв'язанні ситуації, 5) лаконічність (максимум 2-3 хв.).

Під час вивчення навчальної дисципліни «Етика керівника закладу загальної середньої освіти» особливу увагу приділяють етапам формування моральної свідомості, моральних ставлень та переконань, *на першому* з яких закони, норми і правила моральної поведінки повинні стати *предметом свідомості* і знайти своє відображення в ній. А завдання керівника освітнього закладу полягає в тому, щоб допомогти їх зрозуміти, осмислити, усвідомити й засвоїти, переконавши педагогів та учнів у тому, що не знати законів, норм і правил моральної поведінки – це те саме, що їздити на автомобілі, не знаючи правил дорожнього руху. *На другому етапі* має відбутись *внутрішнє прийняття* норм, правил принципів моральної поведінки на підставі формування позитивного ставлення до них, що є головною умовою їх переходу у внутрішній план особистості. Якщо на першому етапі вони стають предметом свідомості, то на другому – предметом мотиваційно-ціннісної сфери особистості. *Третій етап* – перехід засвоєних моральних норм, правил і принципів у *моральні переконання*, тобто в таку властивість особистості, коли вона дотримується засвоєних норм навіть *наодинці* без зовнішнього контролю. *Четвертий етап* передбачає формування моральної спрямованості особистості. Лише сформованість моральних переконань спрямовує особистість на правильний шлях життя, даючи їй правильні орієнтири, рятує від іншої спрямованості (зі знаком «→»). На цьому етапі моральні переконання стають потребою особистості, її властивістю, допомагають ухвалити правильне рішення в ситуаціях морального вибору («Я не можу інакше»). Отже, людина *усвідомлює* необхідність дотримання моральних норм, *внутрішньо приймає* їх, *дотримується* у своїй поведінці, *дотримується* навіть *наодинці* без зовнішнього контролю, потім вони стають її *потребою і властивістю*. Однак існує ще один рівень моральної культури особистості, який можна вважати найвищим. Він настає тоді, коли особа контролює не лише свої дії та вчинки, а й свої думки.

Духовний стан людини визначає якість її помислів. Відомий афоризм навчає: «Слідкуй за своїми думками, бо вони переростають у вчинки; слідкуй за своїми вчинками – вони формують характер; слідкуй за своїм характером – він визначає стиль життя, від якого залежить твоя доля». Згадаймо героя роману Ф. Достоєвського «Злочин і кара» Родіона Роскольников і еволюцію його злочину: *спочатку виникла думка, яку Роскольников не відігнав, а прийняв у себе; потім думка «взяла його у полон» і здобула владу над ним; потім привела його з сокирою до дверей старої. І, незважаючи на те, що в останню мить Роскольникова почав зупиняти внутрішній голос: «Не роби цього!», але вже було пізно, і він відкрив двері у квартиру старої, бо думка набрала обертів, яких уже неможливо було зупинити, і перейшла у злочинні дії.*

Формуючи досвід моральної поведінки, педагог має піклуватись і про його закріплення. Тут не обійтись, з одного боку, без оцінювання поведінки, що допомагає викликати позитивні почуття й надихнути на подальшу позитивну поведінку, з іншого, без корекції, якщо виникає необхідність пригальмувати негативну поведінку. Серед методів звернення до свідомості визначальна роль належить методу, який найчастіше використовується з метою формування моральних норм і принципів поведінки – це метод прикладу, який спроможний: 1) показати привабливість тієї чи іншої моральної норми; 2) викликати зневагу до прояву негативного у власній поведінці; 3) бути переконливим аргументом; 4) зразком для наслідування. Сила прикладу в тому, що він діє своєю наочністю та конкретністю.

Так, за словами російського письменника М. Є. Пестова, «виховання прикладом свого життя – це мовчазна проповідь, яка є ефективнішою від усіх переконань». Про це ж говорив Сенека ще до нашої ери: «Довгий і нудний шлях через настанови – короткий і дієвий шлях прикладу». Однак особистий приклад може нести позитив і негатив, що вимагає від керівника освітнього закладу бути досить обережним у словах і вчинках, оскільки до слів можуть прислуховуватися, а вчинки – наслідувати.

Для оцінювання програмних результатів навчання використовуємо поточне тестування, усне опитування, виконання творчих завдань, підсумковий письмовий тест.

Отже, навчальна дисципліна «Етика керівника закладу загальної середньої освіти» є досить важливою дисципліною в системі підготовки студентів ступеня вищої освіти магістра за спеціальністю 073 «менеджмент» як майбутнього керівника закладу освіти, оскільки вона сприяє накопиченню того досвіду,

який допомагає створити сприятливі умови для забезпечення результативності управлінської діяльності, будуючи її на морально-етичних засадах.

Оволодіння загальними та фаховими компетентностями, які передбачені навчальною програмою (здатність здійснювати аналіз і креативний синтез ідей, пов'язаних з морально-етичним становленням особистості керівника освітнього закладу; здатність знаходити оптимальні рішення у ситуаціях морального вибору та прогнозувати їх наслідки; здатність володіти способами морально-етичної взаємодії з колегами, широким академічним товариством та громадськістю; здатність до морально-етичної поведінки в непередбачених ситуаціях; здатність усвідомлювати моральну та правову відповідальність за дії, які суперечать нормам професійної етики; здатність організовувати діяльність та спілкування в трудовому колективі на морально-етичних засадах), допоможе вивести його професійну діяльність на якісно новий рівень і забезпечити високий коефіцієнт її корисної дії.

### Література

1. Германюк Н.В. Особистість та авторитет керівника як важливий чинник ефективності управлінської діяльності // Н. В. Германюк // Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики. – 2017. – №5. – С. 61-70.
2. Ильин Е. Н. Путь к ученику / Е. Н. Ильин. – М.: Просвещение, 1988. – 224 с.
3. Каплінський В. В. Орієнтація вищого навчального закладу на забезпечення якості освіти / В. В. Каплінський, Н. І. Лазаренко // Психологія і педагогіка на сучасному етапі розвитку наук: актуальні питання теорії і практики: зб наук. робіт. – Одеса: ГО «Південна фундація педагогіки», 2016. – С. 111-114
4. Каплінський В. В. Реалізація виховного потенціалу лекцій та практичних занять з організації самовиховання / В. В. Каплінський // Наукові записки ВДПУ ім. М.Коцюбинського. Сер.: педагогіка і психологія. – Вип. 35. – Вінниця, 2011. – С. 116-123.
5. Романовський О. Г. Ділова етика: навч. посібник для студентів всіх спеціальностей / О. Г. Романовський, О. С. Пономарьов, О. М. Лапузіна. – Х.: НТУ «ХП», 2006. – 364 с.

### References

1. Hermaniuk N.V. Osobystist ta avtorytet kerivnyka yak vazhlyvyi chynnyk efektyvnosti upravlinskoj diialnosti // N. V. Hermaniuk // Ekonomika. Finansy. Menedzhment: aktualni pytannia nauky i praktyky. – 2017. – #5. – S. 61-70.
2. Il'in E. N. Put' k ucheniku / E. N. Il'in. – M.: Prosveshchenie, 1988. – 224 s.
3. Kaplinskyi V. V. Oriientatsiia vyshchoho navchalnoho zakladu na zabezpechennia yakosti osvity / V. V. Kaplinskyi, N. I. Lazarenko // Psykholohiia i pedahohika na suchasnomu etapi rozvytku nauk: aktualni pytannia teorii i praktyky: zb nauk. robit. – Odesa: HO «Pivdenna fundatsiia pedahohiky», 2016. – S. 111-114
4. Kaplinskyi V. V. Realizatsiia vykhovnoho potentsialu lektsii ta praktychnykh zaniat z orhanizatsii samovykhovannia / V. V. Kaplinskyi // Naukovi zapysky VDPU im. M.Kotsiubynskoho. Ser.: pedahohika i psykholohiia. – Vyp. 35. – Vinnytsia, 2011. – S. 116-123.
5. Romanovskyi O. H. Dilova etyka: navch. posibnyk dlia studentiv vsikh spetsialnostei / O. H. Romanovskyi, O. S. Ponomarov, O. M. Lapuzina. – Kh.: NTU «KhPI», 2006. – 364 s.

УДК 37.091.214:378:37.011.3-051:373.3(292.9)

DOI 10.31652/2415-7872-2018-56-129-134

## ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ПРОГРАМ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ В УНІВЕРСИТЕТАХ АВСТРАЛІЇ

Ю.М. Кобюк

[orcid.org/0000-0001-8931-1929](https://orcid.org/0000-0001-8931-1929)

*У статті презентовано результати аналізу особливостей формування навчальних програм професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів в університетах Австралії. У процесі дослідження було розглянуто загальнодержавні та регіональні вимоги, особливості побудови, структуру та зміст програм підготовки вчителів початкових класів в університетах Австралії. Проаналізовано складові навчальних програм: теоретична та практична, а також їхню взаємодію в процесі професійної підготовки. Проведені розвідки дозволили дійти висновку про спрямованість навчальних програм на критичне засвоєння професійних і теоретичних знань та практичних навичок, необхідних для майбутньої трудової діяльності.*

**Ключові слова:** професійна підготовка, учитель, учитель початкових класів, програма навчання, професійний досвід, стандарти підготовки.